

คน

คน คือสิ่งที่มีชีวิตอย่างหนึ่งในโลกนี้ที่น่าสนใจยิ่ง เพราะเป็นสิ่งมีชีวิตที่มีหัตถ์จรรยียิ่งนัก

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2542 หน้า 216 - 217 ให้ความหมายของคำว่า “คน” ไว้ 2 ประการดังนี้

“คน ๑ น. มนุษย์ - - - -

คน ๒ ก. กิริยาที่เอามือหรือสิ่งอื่นกวนเพื่อทำให้สิ่งที่นอนกันหรือที่เกาะกันอยู่เป็นกลุ่มเป็นก้อนให้กระจายขยายตัว หรือกวนสิ่งต่างๆ ให้เข้ากัน”

อาจารย์ เปลื้อง ณ นคร เขียนไว้ในหนังสือ **พจนะ-สารานุกรม** ฉบับทันสมัย หน้า 85 ว่า “คน น. สัตว์โลกพันธุ์หนึ่งต่างจากสัตว์เดรัจฉาน บางทีเรียกว่ามนุษย์ แปลว่า ผู้ประเสริฐ. ก. กวนให้ทั่ว เอามือหรือไม้กวนสิ่งของไปรอบ ๆ ในภาชนะหรือที่บางแห่ง” (ท่านพุทธทาสภิกขุ อธิบายไว้ว่า มนุษย์ คือคนที่มีใจสูง มาจากคำ มน - ใจ สนธิกับ อุษย์ - สูง)

ในวงเสวนาของผู้สนใจร่วมกันเรื่อง **โลกและจักรวาล** ครั้งหนึ่งเมื่อหลายปีมาแล้ว มีผู้เสนอนิยามคำว่า “คน” ไว้ที่น่าสนใจมากกว่า “คน เป็นคำกริยา แปลว่า **ทำให้ยุ่ง ทำให้ปนกัน**” ผู้เขียนสนใจเรื่องนี้มานาน ครั้นเมื่อต้องสอนเรื่อง **การศึกษาและการศึกษาของไทย** แก่นิสิตระดับปริญญาตรี เมื่อประมาณ 40 กว่าปีมาแล้ว จึงเริ่มศึกษาค้นคว้าเรื่องนี้ ผู้เขียนพบว่าเรื่องของคนเป็นเรื่องที่น่าสนใจมาก และเป็นเรื่องที่สลับซับซ้อนเหลือหลาย นายแพทย์เจก ธนะสิริ เขียนหนังสือเล่มหนึ่งชื่อว่า

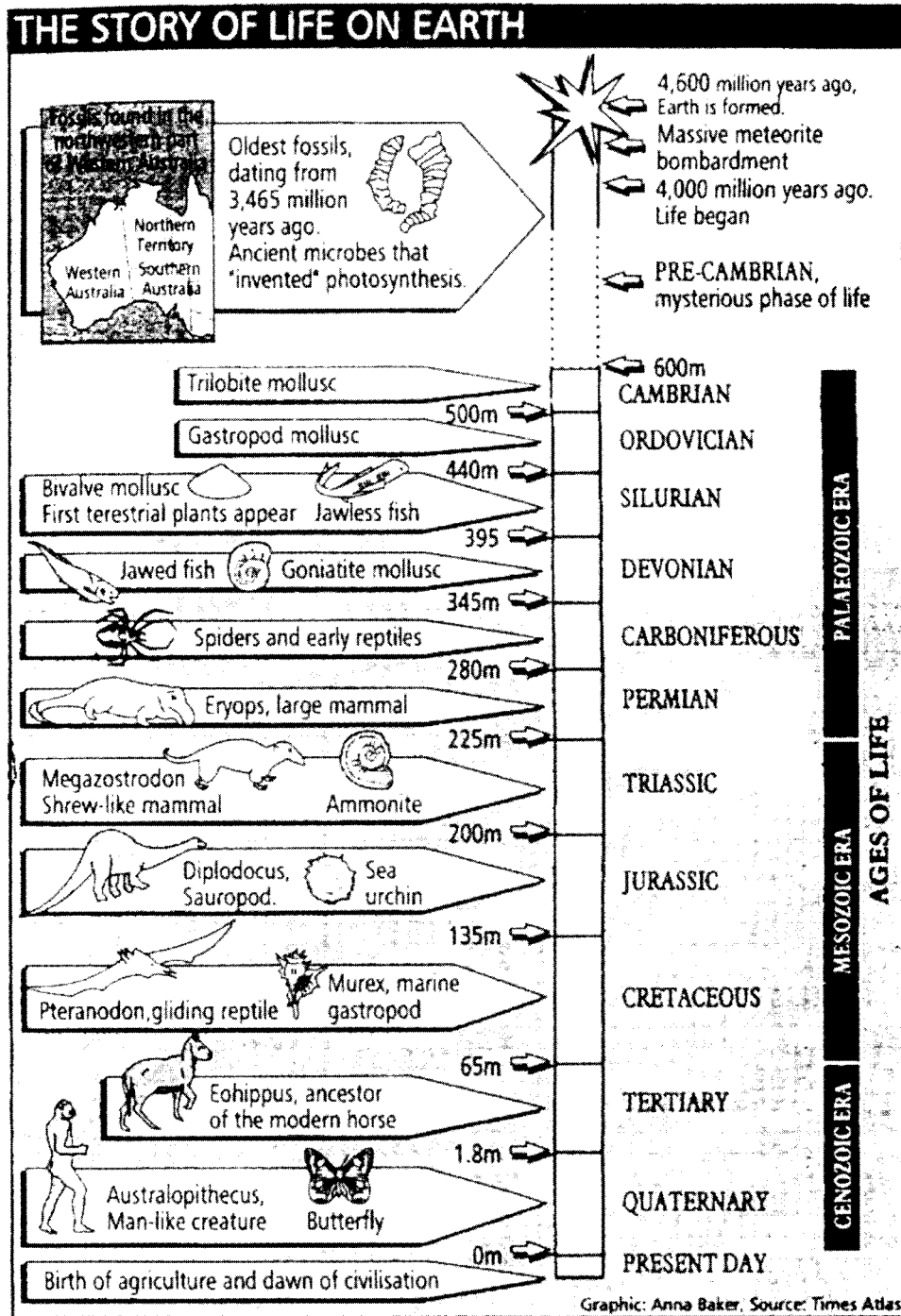
ชีวิตนั้มหัตถ์จรรยียิ่งนัก ให้ความรู้มากมาย นอกจากนั้นท่านยังเขียนหนังสือที่มีเนื้อหาเกี่ยวโยงกันอีกหลายเล่ม เช่น การเพิ่มประสิทธิภาพของชีวิต สมานกับคุณภาพชีวิต ธรรมชาติของชีวิต เป็นต้น

“คน” ในแนวคิดทางวิทยาศาสตร์

คนเกิดขึ้นในโลกนี้หลังจากที่ประมาณ 4,600 ล้านปีมาแล้วที่โลกได้หลุดออกมาจากดวงอาทิตย์แล้วค่อยๆ เย็นลง หลังจากนั้นประมาณหนึ่งร้อยล้านปี เซลล์ๆ แรกได้อุบัติขึ้น (ธรรมชาติสร้างขึ้นหรือ เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ). นายแพทย์เจก ธนะสิริ¹ อดีตนายแพทย์ข้าราชการบำนาญกระทรวงสาธารณสุข และอดีตรองปลัดกรุงเทพมหานคร ได้กล่าวไว้ว่า “...ได้อ่านพบในหนังสือพิมพ์รายวันของประเทศอังกฤษ ชื่อ The Independent ฉบับลงวันที่ 30 เมษายน พ.ศ. 2536 ว่า Professor William Schopf ซึ่งเป็นนักโบราณคดีชีวยุคหินเก่า (Old Stoneage Bio-archaeologist) ชาวอเมริกันแห่งมหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนียได้พบว่า หินซึ่งพบที่ Pabara Block ในภาคตะวันตกเฉียงเหนือของทวีปออสเตรเลีย เป็นหินที่มีอายุเก่าแก่มากที่สุดในโลก หินบางส่วนมีความหนา 30 ลิกงไปโนดินถึง 30 กิโลเมตร ในหินนั้นได้พบเซลล์ซึ่งเล็กที่สุดที่กลายเป็นหิน (fossil) และเมื่อคำนวณแล้วพบว่า เซลล์ที่กลายเป็นหินนั้นมีอายุถึง 4,500 ล้านปี ...” เซลล์นั้นคือต้นตอของสิ่งมีชีวิต

¹เจก ธนะสิริ. **ชีวิตนั้มหัตถ์จรรยียิ่งนัก**. หน้า 8-10

ศาสตราจารย์ William Schopf ได้ให้บรรยายการเปลี่ยนแปลงของโลกและวิวัฒนาการของสิ่งที่มีชีวิตไว้ค่อนข้างละเอียด โดยแบ่งเป็นยุคต่าง ๆ ดังแผนผังดังต่อไปนี้

ครั้นถึงกลางยุคซีโนโซอิก (Cenozoic era) จึงเกิด Australopithecus มนุษย์วานรยุคแรกขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีวิวัฒนาการของ ชาร์ลส์ ดาร์วิน (Charles Darwin : 1809 - 1882 นักวิทยาศาสตร์ชาวอังกฤษ) ที่ว่าสัตว์เซลล์เดียวได้วิวัฒนาการเรื่อยมาจนเป็นคนอย่างในปัจจุบัน (ศึกษาทฤษฎีวิวัฒนาการของ ชาร์ลส์ ดาร์วิน ให้ละเอียด)

ชาร์ลส์ ดาร์วิน

“คน“ ตามตำราชีววิทยา

ถ้าพิจารณาตามหลักการจัดหมวดหมู่ของสัตว์ในวิชาสัตวศาสตร์ในตำราชีววิทยาจะพบว่า

- คนเป็นสัตว์มีกระดูกสันหลัง Phylum Chordata
- Class Mammalia สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม หรือ สัตว์มีนมให้ลูกกิน
- Order Primate ตระกูลเดียวกับลิงทั้งหลาย
- อยู่ในวงศ์ (genus หรือ family) Hominidae)
- Species : Homo sapiens

คนเป็นสัตว์ชั้นสูงมีมันสมองเจริญที่สุดจึงถือว่าเป็นสัตว์ประเสริฐ (ข้อนี้ “คน” คิดเอง สัตว์อื่น ๆ จะคิดอย่างนี้หรือเปล่าไม่ทราบได้) นพ.ประเวศ วะสี กล่าวว่า “มนุษย์มีมันสมองอยู่ 3 ชั้น ชั้นในสุดเหมือนสมองสัตว์เลื้อยคลาน ชั้นที่สองเหมือนสมองสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมทั่วไป เช่น สุนัข และแมว ส่วนชั้นนอกสุดเป็นสมองที่มีขนาดใหญ่เป็นส่วนที่ทำให้มนุษย์รู้สึกผิดชอบชั่วดี มีศีลธรรมรู้ว่าอะไรมีคุณค่าทำให้มีจิตใจสูง...”

ถ้าพิจารณาในด้านมานุษยวิทยา (anthropology) จะพบว่า คนในโลกนี้จะแบ่งเป็น 3 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ

1. Negroid
2. Mangoloid
3. Caucasoid

ทั้งสามกลุ่มนี้ยังแบ่งเป็นเชื้อชาติและสัญชาติต่าง ๆ อีกมาก เปลี่ยนแปรไปตามสภาพภูมิศาสตร์และภูมิอากาศของโลกทำให้มีรูปร่างหน้าตาผิวพรรณขนธรรมชาตินิยมประเพณี วัฒนธรรมและอื่น ๆ แตกต่างกันไป

“คน” ในแนวคิดทางศาสนา

ในทางศาสนาอาจมีความคิดเกี่ยวกับ “คน” แตกต่างกันไปตามความเชื่อของแต่ละศาสนา ศาสนาที่นับถือพระเจ้ากล่าวว่า พระเจ้าเป็นผู้สร้างโลกและทุกสิ่งทุกอย่าง แต่ศาสนาพุทธซึ่งเป็นศาสนาที่ไม่เชื่อในพระเจ้ามีความคิดเรื่อง “คน” สอดคล้องกับหลักวิทยาศาสตร์ พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า **ปฐมัง กลลึง โทติ** แปลว่า **ชีวิตเริ่มต้นจากเซลล์** ซึ่งเริ่มแรกมีเซลล์เดียว คำตรัสนี้มีปรากฏในพระไตรปิฎก การตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านี้ตรงกับความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่ว่าดวงอาทิตย์ได้สลัดสะเก็ดออกมาซึ่งไม่ทราบว่ามีมากมายสักเท่าใด แต่สะเก็ดหนึ่งคือ **โลกของเรา** เมื่อโลกหลุดออกมาจากดวงอาทิตย์แล้วก็ออกมาหมุนรอบตัวเองนาน

มากหลายล้านปีจึงค่อย ๆ เย็นลง ๆ จนเกิดมีเซลล์ชีวิตขึ้นมา (เกิดขึ้นตามธรรมชาติ) ความรู้นี้เป็นเพียงการสันนิษฐานเอาเองของนักวิทยาศาสตร์รุ่นหลัง นายแพทย์เจก ธนะสิริ กล่าวไว้อย่างน่าฟังว่า “การตรัสรู้ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นดู ๆ แล้วก็ชอบกลอยู่ ท่านทรงตรัสรู้ได้อย่างไร ความรู้อันเร้นลับลึกซึ้งหลายต่อหลายอย่างที่นักวิทยาศาสตร์ต้องใช้เครื่องมืออย่างทันสมัย ต้องใช้กล้องจุลทรรศน์ส่องขยายเป็นพันเท่าจึงจะพบความจริงต่าง ๆ ตามลำดับเมื่อไม่กี่ร้อยปีมานี้ และบัดนี้ก็มาพบหลักฐานพิสูจน์เซลล์เริ่มแรกที่กลายเป็นหินซึ่งคงรูปอยู่ให้เราเห็นของจริง ๆ...” ซึ่งท่านย้ำว่าเป็นสิ่งที่น่ามหัศจรรย์

การเกิดขึ้นของคน

คนเกิดขึ้นมาได้อย่างไร ใน **กำเนิดสี่** [กำเนิดสี่ คือ 1. เกิดจากฟองไข่ (อณูทะเล) 2. เกิดในมดลูก (ชลามพูชะ) 3. เกิดจากน้ำเน่า ของเน่าศพ ฯลฯ (สังเสทชะ) และ 4. เกิดเอง (โอปาติกะ)] ซึ่งกล่าวไว้ในพุทธปรัชญาว่า คนเป็นสัตว์โลกประเภทชลามพูชะ คือ ถือกำเนิดขึ้นในมดลูกของมารดา เช่นเดียวกับสัตว์ชั้นสูงที่เลี้ยงลูกด้วยนม คนในชีวิตปัจจุบันเกิดมีขึ้นมาได้อย่างไรมีคำอธิบายที่เป็นพุทธพจน์ปรากฏอยู่ในมัชฌิมนิกายในพระไตรปิฎกว่า “ภิกษุทั้งหลาย เพราะการประชุมพร้อมแห่งปัจจัยทั้งสามประการ การตั้งครมภ์ (ของสตรี) ย่อมมีขึ้น

ในมนุษย์โลกนี้ มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน แต่มารดาไม่มีระดู และสัตว์ที่จะมาเกิดไม่ปรากฏ การตั้งครมภ์ก็ยังมี

ในมนุษย์โลกนี้ มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน มารดามีระดู แต่สัตว์ที่จะมาเกิดไม่ปรากฏ การตั้งครมภ์ก็ยังมี

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อใดมารดาบิดาอยู่ร่วมกัน มารดามีระดูด้วย สัตว์ที่จะมาเกิดก็ปรากฏด้วย เพราะ การประชุมพร้อมแห่งปัจจัย 3 ประการนี้ การตั้งครรภ์ (ของสตรี) ย่อมมีขึ้น”

ในพุทธพจน์ดังกล่าวนี้ กล่าวโดยสรุปคือ การ ตั้งครรภ์ของสตรีจะเกิดขึ้นได้ต้องประกอบด้วย 3 ประการพร้อมกันคือ

1. บิดามารดาอยู่ร่วมกัน (มีเพศสัมพันธ์)
2. มารดามีประจำเดือน (คืออยู่ในวัยที่มี ประจำเดือน และมีประจำเดือนเป็นปกติ)
3. มีสัตว์มาเกิด (คำว่า สัตว์ ได้แก่สิ่งมีชีวิตที่มีจิต)

ในองค์ประกอบสามอย่างนี้ ถ้าขาดอย่างหนึ่ง อย่างใดไป การตั้งครรภ์ของสตรีย่อมเกิดขึ้นไม่ได้ เช่น สตรีที่เป็นมารดาถ้ายังอยู่ในวัยที่ยังไม่มีประจำเดือน ก็ดี อยู่ในวัยที่ประจำเดือนหมดไปแล้วก็ดี หรือมี ประจำเดือนไม่เป็นปกติอันไม่เอื้ออำนวยต่อการตั้ง ครรภ์ก็ดี จัดว่าเป็นการขาดองค์ประกอบข้อ 2.

พัฒนาการทางชีววิทยาของคนที่ปฏิสนธิขึ้น ในครรภ์ของมารดา มีพุทธพจน์ในสังยุตตนิกายว่า

ปฐมมัง กลลัง โหติ กลลา โหติ อัมพุทัง
 อัมพุทา ชายเต เปติ เปติ นิพัตตติ มโน
 มนา ปสาชา ชายันติ เกสา โลมา นขาปี จ
 ยัญจัสส ภูณฺชติ มาตา อันนัง ปานัญจ โภชนัง
 เตน ไส ตตถ ยาเปติ มาตุกฺขจิคคโต นโร

แปลว่า ร่างกายนี้เริ่มต้นเป็นกลละ²ก่อน จาก กลละเป็นอัมพุทะ(อยู่ในน้ำ) จากอัมพุทะพัฒนา เป็นเปสิ(วุ้น) จากเปสิพัฒนาเป็นมณะ(ก้อน) จาก มณะพัฒนาเป็นบัญญัติสาขา (ห้านิ้ว) ต่อจากนั้นมีผม ขน เล็บ เป็นต้น เกิดมีขึ้น มารดาของทารกในครรภ์ บริโภค ข้าว น้ำ โภชนาการอย่างใด ทารกผู้อยู่ใน ครรภ์มารดาก็ยังอติภาพให้เป็นไปด้วยอาหารอย่าง นั้นในครรภ์นั้น

สาระสำคัญของเรื่องนี้มีคำอธิบายอยู่ใน คัมภีร์สารัตถปกาสินีอรรถกถา สังยุตตนิกาย เป็น เรื่องที่น่าสนใจมาก การเกิดของคนในครรภ์มารดา ตามที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้เมื่อ 2550 ปีมาแล้วนั้น จะ สอดคล้องกับหลักวิชาการสมัยใหม่เกี่ยวกับการตั้ง ครรภ์เพียงใดหรือไม่ ลองตรวจสอบดู

องค์ประกอบของคน

พุทธปรัชญาได้กล่าวถึงองค์ประกอบของคน ไว้หลายลักษณะ หนึ่งในหลายลักษณะเหล่านั้น กล่าวไว้ว่า คนประกอบขึ้นด้วยขันห้า ได้แก่

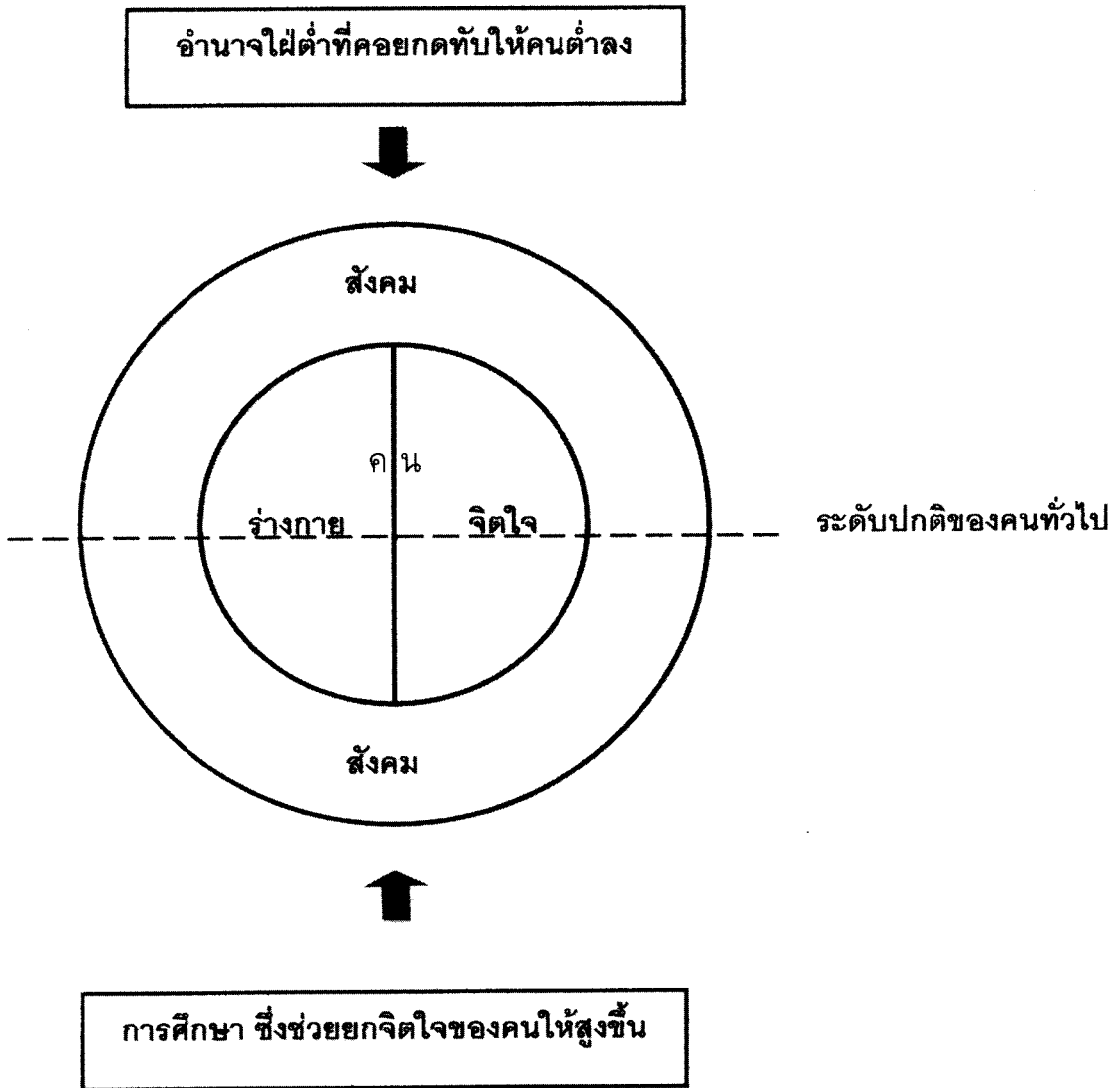
1. **รูปขันธ์** (กองแห่งรูป) หมายถึงส่วนที่เป็นร่างกาย ที่เป็นสสาร ซึ่งเป็นที่รวมของธาตุทั้งสิ้น คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ และธาตุลม
2. **เวทนาขันธ์** (กองเวทนา) หมายถึง ความรู้สึกของจิตที่รับรู้อารมณ์ต่างๆ ผ่านทางอายตนะ ภายใน คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ
3. **สัญญาขันธ์** (กองสัญญา) หมายถึง ความจำได้หมายรู้
4. **สังขารขันธ์** (กองสังขาร) หมายถึง องค์ประกอบของจิตที่เรียกว่า เจตสิก ซึ่งทำหน้าที่ปรุง แต่งจิตใจให้คิดดี หรือคิดไม่ดี หรือคิดเป็นกลาง ๆ ไม่ ดีไม่ชั่ว

5. **วิญญาณขันธ์** (กองวิญญาณ) หมายถึง รวมวิญญาณหลายๆ อย่างไว้ด้วยกัน หรือ รวม ธรรมชาติที่มีความรู้แจ้งอารมณ์ อายตนะภายในทุก อย่างเข้าด้วยกัน

“คน“ ในแง่ที่เกี่ยวข้องกับ “การศึกษา”

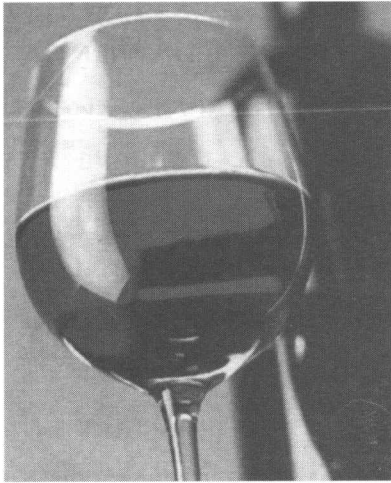
ในแง่ที่เกี่ยวข้องกับ “การศึกษา” หรือในแง่ การพัฒนาคน จะเห็นได้ว่า “คน” มีองค์ประกอบที่ สำคัญคือ ร่างกาย จิตใจ และสังคม

²รูปเริ่มแรกที่ปฏิสนธิในครรภ์มารดา มีขนาดเล็กมากทางวิทยาศาสตร์ เรียกว่า เซลล์ (cell)

แผนผังนี้แทนธรรมชาติของคนทุกคน

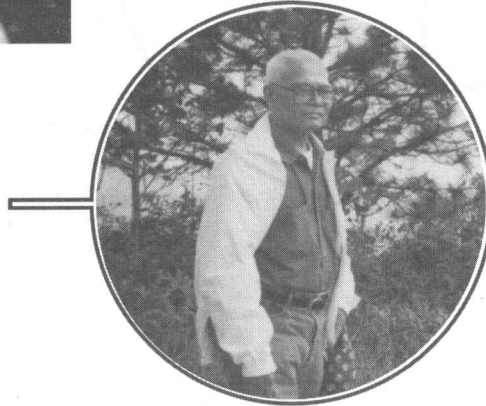
แง่มุมที่นำศึกษาต่อไปก็คือ ความสัมพันธ์ระหว่างร่างกายและจิตใจ (รวมทั้งสมองของคน) มีความลึกซึ้งเพียงใด จากพุทธพจน์ที่ว่า “จิตใจคือทุกสิ่งทุกอย่าง คิดอะไรก็ได้เช่นนั้น” ฝ่ายตะวันตกคิดค้นกัน ก้าวหน้ามากมาย

อกุศลมูลทั้งหลายที่กดทับ “คน” ให้ตกต่ำลงกว่าระดับ ปกติที่น่าจะเป็น

บน

(อะไรจะชนะ)
บน หรือ ล่าง

ระดับปกติทั่วไป
ของคน

ล่าง

กระบวนการศึกษาทั้งปวงที่มุ่งยกระดับของคนให้สูงขึ้นทั้งร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม

คน คืออะไร นอกจากที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว คงจะมีอีกมากมาย และคนมีความสำคัญอย่างไร ก็มีเรื่องพูดถึง วิพากษ์วิจารณ์กันอีกมาก ผู้อ่านทุกท่านคงจะคิดไม่แตกต่างจากผู้เขียนนักเพราะสิ่งนี้คือตัวท่านเอง ขอให้ท่านดูและศึกษาตัวท่านเองให้รู้จักถ่องแท้ว่า ท่านคือใคร เกิดมาทำไม จะมีชีวิต ครอบงำชีวิต และพัฒนาชีวิตอย่างไร แล้วท่านจะรู้จัก “คน” ยิ่งขึ้น

การศึกษาเพื่ออะไร

“คน” มีองค์ประกอบที่สำคัญคือ ร่างกาย จิตใจ และสังคม การศึกษานั้นเพื่อยกระดับ “คน” ให้สูงขึ้นทุกองค์ประกอบ และเอาชนะอำนาจฝ่ายต่ำให้ได้ ท่านพุทธทาสภิกขุ กล่าวว่า “จะต้องยกระดับคนให้สูงขึ้นจนเป็นมนุษย์ (มน + ุश्य แปลว่า ผู้มีใจสูง) ท่านได้เขียนกลอนไว้ 2 บท. ขออนุญาตนำกลอนบทแรกของท่านมาแปลลงสารเสียเล็กน้อยเพื่อให้ความชัดเจนในเรื่องนี้ว่า

“เป็นมนุษย์เป็นได้เพราะใจสูง
เหมือนดั่งยุงมีดีที่แววขน
ถ้า ใจต่ำ เป็นได้แต่เพียงคน”
หากต่ำพันแม้คนมีอาจเป็น³

ปัญหาเรื่อง “คน”

ในสังคมไทย (หรือสังคมใด ๆ ก็ตาม) ปัญหาเรื่องคนเป็นปัญหาใหญ่ มีเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องให้ต้องตามล้างตามแก้กันมาโดยตลอด คนเป็นสัตว์สังคมอยู่กันเป็นหมู่เหล่าและต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน คนเป็นปุถุชนยังมีกิเลส ตัณหา อุปาทาน

ในหมู่คนจึงมีทั้ง “ดี” และ “ชั่ว” ปะปนกัน ทุกสังคมย่อมจะไม่มีคนดีทั้งหมดหรือมีแต่คนชั่วทั้งหมดในตัวคน ๆ หนึ่งก็เช่นกันจะมีทั้ง “ส่วนดี” และ “ส่วนไม่ดี” ใครมีส่วนดีมากก็เรียกว่า “คนดี” แต่ใครที่มีส่วนชั่วมากก็เรียกว่า “คนชั่ว” ท่านพุทธทาสภิกขุได้เขียนกลอนไว้บทหนึ่งดังนี้

คนอื่นเขาชั่วบ้างก็ข้างเขา
จงเลือกเอาส่วนดีเขามืออยู่
เป็นประโยชน์โลกบ้างยังนำดู
ส่วนที่ชั่วอย่าไปรู้ของเขาเลย

ปัญหาเรื่อง “คน” คงมีอยู่ทั่วไปทุกวงการ ในที่นี้ขอกล่าวถึงเฉพาะในวงการศึกษาของไทยเท่านั้น

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 พระผู้เป็นพระราชบิดาแห่งวงการศึกษาไทย ซึ่งทรงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ตั้งโรงเรียนหลวงแบบตะวันตกขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2414 นั้น พระองค์ก็ทรงประสบกับปัญหาเรื่อง “คน” มาเป็นอันมากตั้งแต่เริ่มต้น ขอยกมาเป็นตัวอย่างพอสังเขปดังต่อไปนี้

การตั้งโรงเรียนหลวงเมื่อ พ.ศ. 2414 มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญคือ **ฝึกสอนบุตรหลานข้าราชการให้รู้หนังสือไทย รู้เลข รู้ขนบธรรมเนียมราชการ เพื่อเข้ารับราชการสนองพระเดชพระคุณต่อไป** แต่พอเริ่มต้นกิจการโรงเรียน พระองค์ก็ทรงพบอุปสรรคแล้ว เนื่องด้วยพระองค์ขึ้นครองราชย์เมื่ออายุน้อย ไม่มีพระราชอำนาจอันใดเลยดังจะเห็นได้จากส่วนหนึ่งของพระราชหัตถเลขาที่พระราชทานไปยังสมเด็จพระโอรสาธิราชเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ ตอนหนึ่งว่า

³วรรคสุดท้ายเป็นของผู้เขียนเอง

“...ในเวลานั้นอายุพ่อเพียง 15 ปีกับ 10 วัน ไม่มีมารดา มีญาติฝ่ายมารดาก็ล้วนแต่โลเลเหลวไหล หรือไมโลเลเหลวไหลก็ได้ตั้งอยู่ในตำแหน่งราชการอันใดเป็นหลักฐาน ฝ่ายญาติข้างพ่อคือเจ้านายทั้งปวงก็ตกอยู่ในอำนาจสมเด็จพระยา และต้องรักษาตัวรักษาชีวิตด้วยกันทุกองค์ ที่ไม่เอื้อเพื่อต่อการอันใดก็มีโดยมาก...”

การจัดการศึกษาครั้งนั้นมีความจำเป็นต้องฝึกคนให้มีความรู้ความสามารถพอเพียงในการปฏิรูปการปกครองประเทศ แต่ปรากฏว่าได้คนมาช่วยราชการไม่พอพระราชประสงค์ ความลำบากพระทัยในเรื่องนี้เห็นได้จาก พระราชหัตถเลขาที่ทรงมีไปพระราชทานแก่เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี (ในสมัยที่ยังเป็นพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ ผู้บัญชาการกรมศึกษาธิการ) ฉบับลงวันที่ 21 มกราคม พ.ศ. 2442 มีความตอนหนึ่งว่า

“...ในเมืองเราไม่ขัดสนอันใดยิ่งกว่าคน การเจริญอันใดจะเป็นไปไม่ได้เร็วก็เพราะเรื่องคนนี่อย่างเดียว เพราะเหตุขัดสนนี้ จึงต้องจำใช้ฝรั่งในที่ซึ่งเรายังมีความรู้ความสามารถไม่พอ...”

ประเทศไทยเริ่มพัฒนาประเทศพร้อมกับญี่ปุ่น แต่ในด้านการศึกษาเราต้องส่งคนไปดูการศึกษาของญี่ปุ่นเพื่อนำมาเป็นตัวอย่างถึง 2 ครั้ง ครั้งที่สองถึงกับต้อง “ซุบมือเปิบ” นำเอาแผนการศึกษาของญี่ปุ่นมาปรับปรุงใช้เป็นแผนการศึกษาของประเทศไทยคือ แผนการศึกษา ฉบับ พ.ศ. 2445 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ทรงหนักพระราชหฤทัยมิใช่น้อย ดังจะเห็นจากพระราชหัตถเลขาตอนหนึ่งซึ่งทรงมีไปพระราชทานแก่ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ดังนี้

“...ความคิดที่จะคิดเรียนให้ตลอดไปนั้นเห็นด้วย เกลียดอายครั้ง ๆ กลาง ๆ มาไม่เป็นไล่เป็นพายมือยูนิดเดียว แต่ความเป็นจริงนั้นในเวลาในเมืองไทยเราครั้งหนึ่งยังดีกว่าไม่มีความรู้เลย เมื่อกลับมาคงได้เห็น ความคิดของเราเป็นอย่างไร ถ้าเปรียบด้วยเรือก็เหมือนก่อนเอาขึ้นไว้ในตู้ คงเหลือแต่รูปเรือท้องเรื่อนั้นผู้รั้วจะลายน้ำไม่ได้ เมื่อจำเป็นต้องเข็นลงน้ำก็เอาโคลนปะแทนชั้น คนพายก็ไม่เป็น--- การที่จะหาฝีพายเต็มลำเป็นการยากยิ่ง ถ้าถามว่าเมืองไทยทำไมจึงช้ากว่าญี่ปุ่น ก็ต้องว่าเพราะเหตุมันเป็นเช่นนี้แหละ...”

ความผันผวนในกระทรวงธรรมการ (กระทรวงศึกษาธิการ) ในตอนนั้นมีเป็นอันมาก มีการเปลี่ยนแปลงตำแหน่งผู้บัญชาการกรมศึกษาธิการหลายครั้ง จนมาถึงสมัยที่พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ (ต่อมาดำรงศักดิ์เป็นเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี) เป็นอธิบดีกรมศึกษาธิการ ท่านได้เขียนหนังสือกราบบังคมทูลถวายรายงานให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทราบถึงความอัดอั้นตันใจของท่านในการดำรงตำแหน่งในกระทรวงธรรมการ ดังความตอนหนึ่งดังนี้

- “... 1. คนที่ไม่มีความสามารถและทุจริตได้มีอำนาจและบำเหน็จรางวัล ส่วนคนที่มีความสามารถทำการงานตกต่ำ เป็นต้นเหตุให้บังเกิดความท้อถอย
2. อำนาจที่จะลงโทษแก่ผู้ผิดให้เด็ดขาดและสมควรไม่มี
3. ความบังคับบัญชาอ่อนแอ ไม่เป็นไปตามแบบอย่างและข้อบังคับที่มีอยู่
4. ความแตกร้างไม่ปรองดองบังเกิดมากในหมู่
5. ความทุจริตในหน้าที่การงานมีขึ้นหลายราย
6. การงานที่ต้องทำด้วยความคิดย่อมนติดขัดไม่สามารถดำเนินไปได้ นอกจากมีอะไรมากระชุนก็แล่นไปพักหนึ่งตามกำลังของความกระชุน
7. ความละเลยและเฉะช้ากำเริบอย่างเหลือเกิน

ตัวอย่างแห่งความเสื่อมเสียเหล่านี้มีเป็นอันมาก ... วางกฎและข้อบังคับอะไรลงก็อยู่บนกระดาษ, จับผู้ทำผิดได้ตรง ๆ ก็เข้าอุ้มเสียเองว่าสั่ง...”

ในหนังสือชื่อ **เอกชัตติยนาธิผู้เปรี๊ยะปราด** สรุปความเห็นในเรื่องนี้ไว้ในหน้า 163 ว่า “ หนังสือกราบบังคมทูลฉบับนี้เรียกกันว่า **รายงานลับของพระยาวิสุทธิฯ เรื่องราชการเสื่อมทรามในกระทรวงธรรมการ** มีความยาวถึง 19 หน้ากระดาษ ลายมือเขียนของท่านเอง ข้อความทั้งหมดบ่งบอกถึงความคับแค้นใจในการทำงานที่ท่านไม่ทราบจะแก้อย่างไร...พิเคราะห์แล้วเห็นว่า ข้าราชการชั้นสูงอย่างพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ถ้าไม่เดือดร้อนใจจริง ๆ คงไม่กล้าที่จะกราบบังคมทูลเรื่องราวแสดงอารมณ์เช่นนั้น ... ”

ล่วงเลยมาถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2549) ปัญหาเรื่อง “คน” ในสังคมไทยน่าจะเบาบางลงเพราะสถานการณ์ต่าง ๆ ของบ้านเมืองทุกด้านคลี่คลายขยายตัวดีขึ้นกว่าแต่ก่อนมาก ประเทศไทยเจริญขึ้น ประชาชนคนไทยก็เจริญพัฒนาขึ้นมาก แต่ถ้ามองให้ลึกเราจะเห็นว่า ปัญหาเรื่อง “คน” ยังคงมีมากมายและดูเหมือนสังคมยิ่งเจริญปัญหาเหล่านั้นก็เจริญตามไปด้วย

ปัญหาก็คือ คนเรามีความ “เจริญ” พร้อมทั้งร่างกายและจิตใจหรือไม่ และคนของเราตามความเจริญทางวัตถุและความเจริญทางสังคมทันหรือเปล่า

ผู้ที่อ่านหนังสือพิมพ์ทุกวันจะพบหัวข้อต่างๆ เช่น สกัดแก๊งค์ค่าเงินบาท ศาลพิพากษาโมฆะตั้ง ผอ.เขตศึกษา ลูบคมค้าภายใน ปลอมสินค้าธงฟ้า สั่งถลกหนังสือกระต๊าก สคบ. ทำไมพรรคการเมืองถึงงุ่น ๗๗ เหล่านี้ล้วนบ่งบอกถึงคุณภาพของคนทั้งสิ้น ในหนังสือเล่มเดิมหน้า 165 ยกบทความของ “พิชชา” ในหนังสือพิมพ์สยามรัฐ ฉบับวันที่ 3 สิงหาคม พ.ศ. 2519 ที่ว่า

“บ้านเมืองของเราในปัจจุบันยังไม่เป็นประชาธิปไตยโดยสมบูรณ์นั้นก็เพราะนโยบายการศึกษาของชาติของเรายังไม่บรรลุเป้าหมาย ยังไม่มีมาตรฐานถึงระดับที่ควรจะเป็น และที่ประชาชนควรจะได้ ... ถ้าระยะเวลา 45 ปีที่ผ่านมา รัฐบาลแต่ละรัฐบาลได้เร่งรัดการศึกษาให้แก่เยาวชนเสียอย่างเต็มที่โดยไม่พะวงหน้าพะวงหลัง บ้านเมืองของเราจะไม่เป็นอย่างนี้ จะไม่มีผู้แทนราษฎรอย่างนี้ รัฐมนตรีอย่างนี้ รวมทั้งประชาธิปไตยอย่างนี้แน่นอน...”

อย่างไรก็ตามประเทศไทยที่ยังคงเป็นไทยอยู่ได้ต้องมีอะไร ๆ ที่เป็นส่วนดีอยู่มากกว่าส่วนชั่วอย่างแน่นอน มิฉะนั้นคงจะไม่เหลือประเทศไทยอยู่ในแผนที่โลกนี้หรอก

วรวิทย์ วตินสรากร

คำสอนของท่านพุทธทาสส่วนที่เกี่ยวข้องกับเพื่อนมนุษย์ มีดังต่อไปนี้

คงทำกับเพื่อนมนุษย์โดยคิดว่า

เขาเป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย ขอบเรา.
 เขาเป็นเพื่อน ภัยอันตรายอยู่ในวิญญูพิภพ ทั่วทุกหนทุกแห่ง.
 เขาก็ถ้าเคยอยู่ใต้ อำนาจกิเลส เหมือนเรา ข่มขืนสิ่งใดลอบไปบ้าง.
 เขาก็มี ราคะ โทสะ โมหะ ไม่น้อยไปกว่าเรา.
 เขาก็ข่มขืนสิ่งใดลอบฆ่า คราว เหมือนเรา.
 เขาก็ไม่รู้ ว่าเกิดมาจากไหน เหมือนเรา ไม่รู้ ลึกพิภพทาง เหมือนเรา.
 เขาก็ไม่ชอบอย่าง เหมือนที่เราเคยใจ.
 เขาก็ ถ้ามืดใจ ทั่วโลงในขง อย่าง เหมือนที่เราเคยกระทำ.
 เขาก็ดูยากดี เหมือนเรา ทำยาก ดี- ดีหนึ่ง- ถึง
 เขาก็ มี กษัตริย์ และ เสาพระขรรค์ เหมือนมีโอกาสเหมือนเรา.
 เขาก็มี สัตว์ กัคนา ดี- เมธา- พลังดี- คุณดี เหมือนเรา.
 เขาเป็น คุณธรรมอยู่ ทั้งดีมีน ดีมีน ตรีเวต่างๆ เหมือนเรา.
 เขาไม่มี หน้า ที่ ทั้งจะเป็นทักข หรือตายแทนเรา.
 เขาเป็น เพื่อน ร่วมชาติ ร่วมศาสนา ของเรา.
 เขาก็ ทำอะไร ด้วย ความคิดชั่วใจ และ ผลพวงสิ้น เหมือนเรา.
 เขามี หน้าที่ รับผิดชอบ ต่อครอบครัวของ เขา มี ไร้วุฒเขา.
 เขามี สิทธิ ทั้งจะ มี สนิม ทมพอลิของ เขา.
 เขามี สิทธิ ทั้งจะ เลื่อ (แม่ ศาสนา) ทมพอลิของ เขา.
 เขามี สิทธิ ทั้งจะ ใช้ สิมขันธ์ สิทธิอะไร เท่ากันกับเขา.
 เขามี สิทธิ ทั้งจะ เห็น ไร้วุฒ สิทธิ เห็น ข้าง เท่ากับเขา.
 เขามี สิทธิ ทั้งจะ ขอบความข้อย เสนอ เห็นนอกเห็นใน ใจ เขา.
 เขามี สิทธิ ทั้งจะ ได้รับอภัย จากเรา ทมธรรมแก่กรณ.
 เขามี สิทธิ ทั้งจะ เห็น สิ่งคมข่ม หรือ เลื่อ หักข่ม ทมใจเขา.
 เขามี สิทธิ ทั้งจะ เห็น แก่ตัว ก่อนเห็น แก่ผู้อื่น.
 เขามี สิทธิ แล่งมนุษย์ชน เท่ากัน กับเขา, สำรับ ขอบอยู่ในโลก
 ถ้าเราคิดกัน อย่างนี้ จะไม่มี การ จัดแบ่ง ไร้วุฒ เกิดขึ้น.

เมืองพทท, พท
66 พฤษภาคม ๒๖

พุทธทาส อินทนนท์

บรรณานุกรม

- เจก ธนะสิริ. **ชีวิตนันทศาสตร์ยั่งยืนัก**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ : บริษัทกราฟแมนเพรส จำกัด, 2536.
- เปลื้อง ณ นคร. **พจนานุกรม - สารานุกรม : ฉบับทันสมัย**. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2516.
- พีระพงศ์ สุขแก้ว และ ธงชัย สมบูรณ์. **เอกซ์ตติยนาารีผู้เปรีื่องปราด**. กรุงเทพฯ : ปราชญ์สยาม, 2548.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2542**. กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, 2546.
- “เพิ่มประสิทธิภาพพลังสมอง,” **สรรสาระ**. กรุงเทพฯ : บริษัทรีดเดอร์ส ไดเจสท์ (ประเทศไทย) จำกัด, 2546.
- สุนทร ณ รั้งสี. **พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.
- อนุภพ (นามแฝง). “สมอง 3 ชั้น,” คอลัมน์เห็นมาอย่างไรเขียนไปอย่างนั้น **เดลินิวส์**. ฉบับประจำวันศุกร์ที่ 8 กรกฎาคม 2548.